

Drömparken i Enköping, Sverige er skabt
af Piet Oudolf i en naturlig stil. Parken blev indviet i 1996.
Foto: Marina Gummesson.

Græsser og stauder i større bede og kommunale anlæg

Fra klassiske staudebede til naturlige anlæg og blomstrende rabatter

Der har aldrig været anvendt så mange stauder og græsser i store offentlige og private anlæg, som der bliver i dag. Det startede så småt i 1990'erne, og fra omkring årtusindeskiftet er udviklingen gået stærkt.

Stauderne har været anvendt mange årtier, mens græsserne først er blevet anerkendt som have- og landskabsplante i de senere årtier. Ofte har stauderne været lidt problematiske, fordi de jævnligt skulle omplantes og bindes op, og man brugte dem ofte i bede med faste områder til hver staude. De højeste stauder skulle stå i de bagerste eller inderste kiler, og der var ikke noget naturligt over det. Den megen pasning var medvirkende til, at de sjældent blev brugt i store anlæg.

Den nye måde at anvende stauder på sammen med græsser er meget mere naturlig. Pludselig er det ikke kun en staude i blomst, der er interessant. Vi værdsætter også planternes løv, frøstand, struktur m.m. Vi lader "naturen" bestemme og planter ikke efter et bestemt system.

Hvorfor er der pludselig denne stigende interesse for denne form for beplantning, og hvorfra og fra hvem kommer den? Hvad er fordelene ved naturalistiske beplantninger? Er de svære at holde? Hvilke planter kan anvendes? Hvad med insekterne?

Alt dette vil jeg prøve at besvare på de næste sider, og lad os starte ved begyndelsen.

Den spæde begyndelse

Den tyske staudegartner og botaniker, Karl Foerster (1874-1970) har og har haft en enorm indflydelse på staudeanvendelse og -sortiment. Ud over at have selekteret mere end 350 stauder var det også ham, der

gjorde opmærksom på græssernes anvendelighed, og til en vis grad var det Karl Foerster, der sammen med hollænderen Mien Ruys grundlagde den naturalistiske anvendelse af stauder og græsser.

Udvikling og udbredelse i andre lande

De næste trin i staudeanvendelse udgik også fra Tyskland (New German Garden Style) og Holland (Dutch Wave) og USA (New American Garden). Udviklingen i de tre lande startede nogenlunde samtidig i 1980'erne men i starten helt uafhængigt af hinanden.

Det er svært at fremhæve enkeltpersoner, men i Tyskland bør især Richard Hansen og Cassian Smith nævnes. Cassian Schmidt forsker stadigvæk i planter og deres sammensætninger på Hermannshof i Weinheim (Sydlige Tyskland). Han er samtidig meget aktiv og holder mange forelæsninger rundt omkring i verden. I Holland er der også adskillige, en af de mest dominerende er helt sikkert Piet Oudolf, der har haft en helt fantastisk indflydelse på staudeanvendelsen, ikke bare i Holland men også i Tyskland, USA, England og Sverige, hvor han har designet mange anlæg.

Et af de anlæg, der betager mig selv mest, er et mindre anlæg på ca. 1500 m², der ligger mellem en skole og et plejehjem i Vallås i Halmstad, Sverige. Den effekt, han har skabt af stauder og græsser, er helt enorm. Men han har lavet mange andre enorme anlæg som f.eks. High Line i New York, Lurie Garden i Chicago, RHS – Wisley Garden i England. Et af de nyere anlæg ligger i forbindelse med kunstgalleriet Haus & Wirth i Sommerset, England.

I USA startede det med Wolfgang Oehme (Oehme og Van Sweden), der sammen med planteskolen Kurt Bluehmel har præget staudenanvendelsen i den "New Style".

Græssernes hårde tid i Danmark

Jeg bliver nødt til at nævne græsserne specielt. De var i mange år glemt og næsten sat på den sorte liste. Ingen anvendte græsser af betydning, og i havecentre fik de plads på absolut bagerste række, hvor de stod og blev gule i bladene og generelt grimme.

Som nævnt ovenfor begyndte Karl Foerster med græsser i 1950'erne, og de danske staudegartnere (dengang var der 40-50 staudeplanteskoler i Danmark) tog det også til sig i 1960'erne. De fleste skar dog hurtigt ned på sortimentet, for planterne var svære at sælge. Danskerne ville

ikke plante græsser af betydning i haven, og de fleste producenter opgav og arbejdede kun videre med et begrænset sortiment.

Overdam Planteskole (grundlagt af Gerda og Jacob Petersen i 1943) blev dog ved med at tro på sagen. De opbyggede hurtigt et sortiment på mere end 50 forskellige sorter græsser, som blev indkøbt især i Tyskland. I mange år var de næsten umulige at sælge, og vi skulle helt op i 1980'erne, før nogle haveejere igen åbnede øjnene for denne fantastiske plantegruppe af græsser, halvgræsser, siv og græslignende planter.

Større danske anlæg

I 2004 blev planteskolen kontaktet af SLA Landskabsarkitekter, som ville anlægge en græshave på ca. 4.500 m² på den gamle kalkbrænderigrund på Østerbro i København, hvor arkitektfirmaet Lundgaard & Tranberg tegnede bebyggelsen Charlottet haven for bygherren Finn Si-

Charlottet haven på Østerbro, København er et samarbejde mellem SLA Landskabsarkitekter og Overdam Planteskole. Parken stod færdig i 2004.

Foto: Lone van Deurs

monsen. Der står 19.000 græsser i dette anlæg, som i dag er Danmarks ikonhave, når det drejer sig om græssers anvendelse. Fantastisk flot.

Og derefter gik det stærkt med det ene efter det andet smukke anlæg med græsser, som gav en helt ny og for nogle ukendt struktur. I 2011 blev det største danske anlæg med græsser og stauder anlagt ved DONG's (nu Ørsteds) hovedsæde i Gentofte nord for København. Også dette anlæg er tegnet af SLA Landskabsarkitekter, som har brugt knap 50.000 græsser og stauder rundt omkring det samlede bygningskompleks, noget plantet på parkeringsdæk, andet langs vej, parkeringsplads og kantineområde.

Det oprindelige anlæg var græsplæner med enkelte træer. Det var kedeligt at se på for medarbejdere og besøgende – der manglede noget, der kunne afstresse de ansatte, og man valgte derfor, at der skulle laves et spændende anlæg. I dag er det en ikonhave i lighed med Charlottetehaven, denne gang blot med græsser og stauder i kombination. Medarbejderne har udsyn til planter, der bevæger sig i vinden stort set året rundt, og ikke langt fra kantineområdet er der desuden lavet et mindre bænkeområde hvor der kan holdes power meetings.

Personligt glæder det mig rigtig meget, for det bidrager også til biodiversitet, blomster til insekterne, klimasikring, bynatur – og så er det flot. Det er New Garden Style. Det, der startede i bl.a. vores nabolande, er nu endelig kommet til Danmark og så i så et trendsættende anlæg. Det er en stil, som går bort fra det typiske engelske staudebed med stramme linjer og de højeste stauder bagerst. Det er beplantninger, der nærmer sig naturen. Lad mig sige det med det samme: Naturen er umulig at efterligne fuldstændig, men de naturalistiske bede gør noget godt for insektlivet og for den, der betragter det beplantede område.

Græsser og stauder i offentlige beplantninger

Græsser og stauders anvendelse i kommunale beplantninger er i det sidste årti nærmest eksploderet. Selvom der i mange kommunale områder saltes kraftigt, kan de alligevel beplantes, så de er dekorative og giver nogle positive farver og struktur.

I dag nedlægges mange omkostningskrævende græsrabatter langs vejene, da de skal slås jævnlige, til fordel for beplantninger med stauder og græsser. Og det er virkelig noget, der bemærkes i kommunerne både blandt borgerne og blandt politikerne – og bestemt også i vej- og parkafdelingerne, fordi det pludselig er blevet sjovt og interessant at være gartner.

Drömparken i Enköping, Sverige er skabt af Piet Oudolf på foranledning af stadsgartner Stefan Mattson. Parken er en naturlig forlængelse af Mattsons eget arbejde med omlægning af byens bede. Foto: Marina Gummesson

En inspirationskilderne for mig var Enköping Kommun hvor Stefan Mattson blev ansat som stadsgartner i midten af 80'erne. Lidt populært sagt gik han til kommunalbestyrelsen og spurgte, om det var i orden, hvis han begyndte at omlægge diverse uinteressante bede til mere spændende bede med blandt andet mange stauder. Det var i orden, hvis bare det ikke kostede ekstra på budgettet.

Han omlagde en masse bede og fik i tilgift engagerede kommunale gartnere, glade borgere og oven i købet en kommunalbestyrelse, der gik med til, at man fik Piet Oudolf til at udarbejde en plan til en ny park. En plan, man stadig bygger videre på, udvider med andre bede. Der gives endda giver kurser til professionelle gartnere i staudenanvendelse.

I dag er Enköping en turistmagnet for haveinteresserede fra Sverige, Europa og USA.

Flere andre kommuner i Sverige har fulgt dette eksempel, hvor især Sävsjö Kommun har lavet store flotte anlæg med græsser og stauder med inspiration fra "New Style".

I Overdam Planteskole leverede vi de første stauder og græsser til en kommune i midten af 1990'erne. Det var nogle bede langs en befærdet vej ved nogle parkeringsbåse, og beplantningen bestod af *Spiraea japonica* 'Nana', *Hippophae* 'Hikul', rigtig mange *Sesleria heuffleriana*, *Achillea* 'Summerpastels' og *Armeria* 'Düsseldorfer Stoltz'. Det fungerede rigtig godt i mange år. De kunne tåle tørken og saltet og fik ikke nogen sygdomme.

Det absolut største gennembrud skete, da vi blev kontaktet af overgartner Christina Kastrop Madsen fra Furesø Kommune. Hun havde nogle ca. 1500 m lange bede på en stærkt trafikeret vej i Værløse med nogle træer, som mistrivedes og skulle skiftes ud. Man overvejede at plante bunddækkende planter omkring træerne i stedet for at så græs, der skal slås jævnligt. Vi lavede et forslag med en del græsser, nogle enkelte buske og så ellers stauder. Det var starten på det, der i dag gør Furesø Kommune til en af de, efter min mening, flotteste, mest fremsynte og spændende kommuner, når det drejer sig om planteanvendelse.

Den udvikling havde aldrig været mulig uden det gartnersteam, som kommunen har fået med denne omlægning. Det er så vigtigt. Udviklingen er også fremmet af, at mange borgere sætter meget stor pris på

Furesø kommune har de senere år anlagt flere bede i den nye naturlige stil.

Foto. Poul Petersen

disse beplantninger, og ikke mindst, at de har en teknisk forvaltning og kommunalbestyrelse, der bakkede det op.

De mest anvendte planter er *Hippiphae 'Hikul'* (hanplante der ikke giver så mange rods kud), blåaksen *Sesleria* (en af de mest anvendte græsser) i sorter, *Achillea*, *Armeria*, *Geranium magnificum* og rigtig mange *Geranium sanguineum* var. *striatum*. Hvorfor så mange *striatum* vil nogle nok spørge. *Geranium sanguineum* vokser på danske strandenge, derfor er den god på den yderste del af bedet, når det drejer sig om vejanlæg. Saltet er ikke nogen hindring for dens vækst.

Salt er generelt et stort problem i forbindelse med plantninger ved disse vejanlæg. Nogle planter kan klare det, andre slet ikke. Normalt ser man primært på, om planterne skaber det ønskede udtryk med hensyn til farve og struktur, men nu pludselig på grund af saltning, skulle planterne udvælges ud fra om de kan tåle de høje ledningstal i jorden.

Udviklingen i vejbedene

Efter den første succes i Furesø kommune er udviklingen fortsat i de efterfølgende år, og der bliver fortsat anlagt vejbede, hvor vi i fællesskab tester nye planter til disse udfordrende områder. Græsserne er meget vigtige i disse bede. Det er dem, der skaber strukturen og vintereffekten.

Derfor er der også kommet flere græsser til som *Sesleria 'Greenlee'*, der er en lav og tæt Blåaks, og flere og flere *Panicum*, i virkeligheden er det en præriegræs fra USA (og hvem kunne forestille sig at den var salttolerant?). Amerikanerne bruger den ofte, da den er en af de mest bæredygtige planter, der findes. Den kan i sine lange rødder absorbere store mængder CO₂.

Også visse *Miscanthus* (Elefantgræsser) og *Calamagrostis* (Rørhvene, Havesandrør), som er meget transparente i den øverste del af planten, er gode. Af stauder kan nævnes *Anaphalis* (Perlekurv), *Nepeta 'Walkers Low'* (Blåkant) og *Echinacea pallida*. Sidstnævnte er særlig god, da det er en længere levende staude i modsætning til de normale Purpursolhat.

Alle disse græsser og stauder (og flere til) plantes efter et koncept, som er forholdsvis nemt at følge for de gartnere, der planter dem, og som samtidig tilfredsstillende planternes behov for lys og luft til lavt siddende bladsetter, konkurrencedygtighed m.m.

Anvendelsen af græsser og stauder har siden bredt sig som en steppeild til adskillige kommuner landet over, og der kunne nævnes flere store vejanlæg her, men det vil være for vidtgående.

Andre offentlige anlæg med stauder og græsser

Der anlægges stadig også mange andre offentlige anlæg med stauder og græsser, som ikke er udfordret af salt. Jeg vil blot nævne et par stykker der har gjort specielt indtryk på mig, selvom de ikke er blandt de største.

Det ene er Brønshøj Torv i København, designet i oktober og plantet i november 2012 i et område midt på torvet, hvor der er en ca. 50 m lang og 4-5 m bred plantekumme, der slynger sig hen over torvet. Da jeg så den første gang ved opmålingen inden den nye plantning, stod der 10 Fairy-roser på disse 250 m² og kæmpede mod skvalderkål. Brønshøj torv er et flot torv med et flot springvand og masser af mennesker, så det fortjente en bedre beplantning..

Vi designede et bed med Eupatorium (Hjortetrøst), Geranium (Storkenæb), Heucera (Alunrod), Anaphalis (Perlekurv) og mange af følgende græsser: Calamagrostis (Havesandrør), Sesleria (Blåaks) i sorter og Miscanthus (Elefantgræs). At gå en tur på dette torv i dag er en sand fornøjelse, her er smukt og frodigt og de mennesker, der bruger torvet, er taknemmelige for det anlæg, de har fået med farver, struktur og biodiversitet.

Det andet er Danserindebrønden i Helsingør. I midten af et stort cirkelformet bed, 25 m i diameter, står kunstværket med de dansende kvinder af Tegner. Tættest på er skulpturen omgivet af en lav beplantning af Campanula, som er bevaret fra den tidligere beplantning. Uden for Campanula-bedet var der tidligere tæt tilplantet med sommerblomster, men på grund af ønsket om besparelser valgte man denne nye løsning med stauder og græsser.

Bedene blev designet i februar og plantet til i april 2015. Jeg havde bange anelser for, hvad folk ville mene, nu hvor deres store traditionsrige beplantning med farverige blomster var væk. Igen er der mange positive bemærkninger til dette anlæg fra borgerne, fordi der hele tiden er nye oplevelser. Blomstringen strækker sig over en meget lang periode, og når det ikke blomstrer, nyder man de gyldne blade, aks og strukturerne fra græsserne. Samtidig er er det nemt at vedligeholde.

Bedet rundt om Danserindebrønden i Helsingør er designet af Overdam Planteskole i 2015. Foto: Poul Petersen.

Vi valgte følgende planter: Nogle "søjler" af *Miscanthus* 'Kleine Fontäne', den sort af *Miscanthus*, der får aksene tidligst. De andre mest iøjenfaldene planter er: *Calamagrostis* 'Overdam', *Achnatherum calamagrostis* 'Algäu', *Sesleria autumnalis*, *Echinacea* 'Magnus', *Anaphalis* 'Sommerneuschnee', *Stachys monieri* 'Hummelo' m.fl.

Kirkegårdene

Også på nogle af de større kirkegårde anvendes der nu græsser og stauder. Helsingør Kirkegård havde et stort græsareal midt på området, der blev slået som plæne. Her ville man gerne have en beplantning med græsser og store stauder, og jorden skulle selvfølgelig lukkes af bundplanter.

Plantevalget blev især større *Miscanthus* som 'Malepartus', 'München', 'Hermann Müssel', 'Aldebaran' m.fl. sammen med høje stauder som *Veronicastrum* 'Lavendelturm', *Eupatorium* 'Atropurpureum', *Thalictrum* 'Elin' m.fl. Bunden lukkes af *Alchemilla*. Bedene er lavet i organiske former i et kuperet terræn og virkningen er imponerende.

På Hørsholm Kirkegård er der anlagt et helt nyt areal med urnegravsteder, som er blevet et meget populært sted på grund af beplant-

ningen i New Style. Området er blevet så yndet, at kirkegårdsleder Vagn Andersen synes, at det går lidt for hurtigt med at sælge gravstederne dér, i forhold til andre steder på denne store kirkegård.

Insektliv er livsvigtigt

Alle disse områder der tilplantes med græsser og stauder giver nektar til insekterne og skaber dermed en større biodiversitet over et meget stort tidsrum. I dag er det uhyre vigtigt at insekterne hjælpes. Ifølge tidsskriftet Science er tilbagegangen af insekter i perioden 1989 – 2016 på ikke mindre end 80 %.

Det er vigtigt at tænke på insekterne, når vi planlægger haven og større anlæg.

Foto: Birgitte Sværke Pedersen

Det laveste led i fødekæden sulter. Det er uforståeligt og en katastrofe for både de næste led i fødekæden, for bestøvning af blomsterne og dermed videreformering af planterne – og for høst af planternes afgrøder. Det er meget sørgeligt og alarmerende med denne udvikling, og derfor er det vigtigt at tænke på insekterne, når vi planlægger haven og anlæg. Landbrugets marker bliver intensivt brugt til madproduktion, så derfor overgår mere og mere ansvar for de livsvigtige insekter til planlæggere af offentlige anlæg, haveejere m.fl.

Fremtiden

At græsserne nu er en del af dansk have- og landskabsarkitektur, kan der vist ikke være tvivl om, og at New Style også i Danmark er blevet en populær, nem og mindre tidskrævende måde at anvende stauder og græsser på, kan der heller ikke være tvivl om. At det gavner insekterne med den form for beplantning er også meget positivt, så jeg kan ikke forestille mig andet end at dette vil brede sig som ringe i vandet, og at vi i de kommende år vil høre om og se mange flere spændende anlæg/haver med disse beplantninger.

Litteratur

Einzug der Grässer und Farne in die Gärten, Karl Foerster, 1978	The Color Encyclopedia of Ornamental Grasses, Rick Darke, 2001
New German Style, Frank M. von Berger, 2016	Planting A New Perspective, Piet Oudolf and Noel Kingsbury, 2013